

ECRI

European Commission against Racism and Intolerance
Commission européenne contre le racisme et l'intolérance

CRI (2001) 37

İrkçilik ve hoşgörüsüzlüğe karşı avrupa komisyonu

İKİNCİ TÜRKİYE RAPORU

Kabul edilme tarihi 15 Aralık 2000

Strasbourg, 3 July 2001

COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE

Irkçılık ve Hoşgörüsüzlüğe karşı Avrupa Komisyonu'nun (ECRI) çalışmaları ile Avrupa Konseyi'nin bu alandaki diğer faaliyetleri hakkında daha yıntılı bilgi sahibi olmak isteyenler aşağıdaki adrese başvurabilirler:

Secrétaire de l'ECRI / Secretariat of ECRI
Direction Générale des Droits de l'Homme – DG II /
Directorate General of Human Rights – DG II
Conseil de l'Europe / Council of Europe
F - 67075 STRASBOURG Cedex
Tel: +33 (0) 3 88 41 29 64
Fax: +33 (0) 3 88 41 39 87
E-mail: combat.racism@coe.int

ECRI Sekreterliđi
Avrupa Konseyi
İnsan Hakları Dairesi
F-67075 STRASBURG Cedex
Tel: + 33 (0) 3 88 41 29 64
Faks: +33 (0) 3 88 41 39 87
E-mail: combat.racism@coe.int

Visit our web site : www.ecri.coe.int

Giriş

İrkçılık ve Hoşgörüsüzlüğe karşı Avrupa Komisyonu (ECRI), Avrupa Konseyi'nin bağımsız üyelerinden oluşan bir komisyondur. Amacı, ırkçılık, yabancı düşmanlığı, antisemitizm ve hoşgörüsüzlükle bütün Avrupa düzeyinde ve insan haklarını koruma açısından mücadele etmektir.

ECRI'nin çalışma yönteminin önemli dayanaklarından biri, Avrupa Konseyi'ne üye olan her bir devletteki ırkçılık ve hoşgörüsüzlükle ilgili durumu ayrı ayrı analiz eden, ülke bazındaki yaklaşımdır; tespit edilen sorunların nasıl bertaraf edilebileceği konusunda da öneri getirmektedir.

1998 yılı sonunda ECRI bütün üye devletler için hazırladığı ülke raporlarının ilk turunu tamamlamıştır. ECRI'nin Türkiye hakkındaki ilk raporu 5 Şubat 1999 tarihidir (yayın tarihi Kasım 1999). Ülke bazındaki çalışmaların ikinci turu Ocak 1999'da başlamıştır, ve her bir üye devlet hakkında ikinci bir rapor hazırlanacaktır. Bu ikinci raporların amacı, birinci raporda getirilmiş olan önerilerin izleme çalışmalarını gerçekleştirmek, birinci rapordaki bilgileri güncelleştirmek, ve ilgili ülkedeki özel bazı sorunların daha derine inen bir analizini yapmaktır.

ECRI'nin ülke bazındaki çalışmalarının önemli bir aşaması da raporun nihai kabulünden önce ülke yetkilileriyle oluşturulan ve gizlilik esasına dayanan bir diyalog sürecidir. İkinci tur ülke raporlarında yeni bir uygulamaya göre, ikinci raporun yazılmasından önce ECRI raportörlerinin bir temas ziyaretinde bulunmalarıdır.

Türkiye'ye yapılan temas ziyareti 1-4 Kasım 2000 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Bu ziyaret sırasında raportörler ECRI'nin görev alanına giren konulardan sorumlu çeşitli bakanlık ve resmi idare temsilcileriyle görüşmüşlerdir. ECRI, temas ziyaretinin organizasyonuna gösterdikleri sıcak katkıları için Türk resmi yetkililerine, özellikle de görüşmeler sırasında kendi yetkinlik alanlarında heyete çok değerli bilgiler veren bütün kişilere çok içtenlikle teşekkür eder. ECRI ayrıca etkin ve yakın bir işbirliği gösteren Türk irtibat memuruna da teşekkür eder.

ECRI ayrıca temas ziyareti sırasında heyetin görüştüğü bütün hükümet dışı kuruluş temsilcilerine de yaptıkları çok yararlı katkıları için teşekkür eder.

Aşağıdaki raporun sorumluluğu ECRI'ye aittir. 15 Aralık 2000 tarihine kadar geçerli olan durumu kapsamaktadır; bu tarihten sonra gerçekleşmiş olan gelişmeler bu analize dahil edilmemiştir, ve ECRI'nin vardığı sonuç ve önerilerde de dikkate alınmamıştır.

Özet

Türkiye, son yıllarda ırkçılık ve hoşgörüsüzlükle mücadele etmek amacıyla olumlu adımlar atmıştır, bunların arasında bu konuyla ilgili uluslararası hukukî belgelerin imzalanmasını ve meclis tarafından kabul edilmesini, ve bir Ombudsman Bürosu kurulması yönünde atılan adımları sayabiliriz. Türk yetkilileri ayrıca insan hakları konusunun okullarda eğitilmesi ve asayiş kuvvetlerinin temel ve meslek içi eğitimleri sırasında insan hakları konusunda eğitilmeleri konularında adımlar atmışlardır.

Ancak, ECRI'nin çalışma kapsamına giren alanlarda bazı sorunlar mevcudiyetini korumaktadır, bunlar özellikle hukukî bir statüye sahip olmayan göçmenler, iltica talebinde bulunanlar ve başka azınlık gurupları konusunda öne çıkmaktadırlar. ECRI, hukukî bir statüye sahip olmayan göçmenler, iltica talebinde bulunanların durumuyla, özellikle de bu kişilerin polis ve sınır polisi tarafından nasıl bir muameleye tabi tutuldukları ile ilgili olarak, yakından ilgilenmektedir; ayrıca göçmenlerin suistimallere özellikle maruz kalmaları ve iltica talebinde bulunanlara destek bulunmayışı konuları ile de yakından ilgilenmektedir. Bütün azınlık guruplarının etnik, kültürel, dilsel ve dinsel özelliklerini ifade etmelerine getirilmiş olan ciddi sınırlamalar da ayrıca endişe konusudur. ECRI ayrıca ırkçı nefret uyandırmaya yönelik konuşmaların yasaklandığı mevcut yasaların uygulanmayışından da endişe duymaktadır.

Aşağıdaki raporda ECRI, Türk yetkililerine bazı alanlarda ırkçılık ve hoşgörüsüzlüğe karşı mücadelede daha ileri gitmeyi tavsiye etmektedir. Bu tavsiyeler arasında *inter alia* şunlar bulunmaktadır: bu olgularla mücadele etmeyi hedefleyen yasal çerçevenin uygun ve etkin olması gereği; iltica talebinde bulunanlar için uygun bir koruma ve desteğin bulunmasını sağlama gereği, ve hukukî statüye sahip olmayanlar dahil bütün göçmenlerin suistimallerden yeterli derecede korunmalarını sağlama gereği, buna gerektiği takdirde asayiş kuvvetlerinin suistimallerine karşı korunma da dahil olmak üzere; özel bazı alanlarda etkinlikler yoluyla Türk toplumunu oluşturan bütün guruplara mensup olanların etnik, kültürel, dilsel ve dinsel kimliklerini daha çok ifade edilebilmelerine imkan verilmesi gereği; ve ırkçı nefret uyandırmaya yönelik etkinliklerin yasaklandığı mevcut yasaların, bütün azınlık guruplarıyla ilgili nefret içeren konuşmalara uygulanması gereği.

BÖLÜM I: GENEL BAKIŞ

A. Uluslararası Hukuk Metinleri

1. Türkiye, ırkçılık ve hoşgörüsüzlükle mücadele ile ilgili bazı uluslararası anlaşmalara taraftır. ECRI, Sözleşme'nin 14. maddesinin kapsamını genel anlamıyla genişleten ve ayrımcılık temellerinin tam olmayan bir listesini içeren Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne 12. Ek Protokol'ün imzasının bu tarihlerde Türkiye tarafından incelenmekte olduğunu memnuniyetle kaydetmektedir. Türk yetkilileri, bu Protokolü en kısa zamanda imzalamaya ve Meclis onayından geçirmeye aciliyetle davet edilmektedir. ECRI, birinci raporunda, Türkiye'nin 1972'de imzaladığı Bütün Irk Ayrımcılığı Biçimlerinin Bertaraf Edilmesi Uluslararası Sözleşmesine taraf olması gerektiğini önermişti. ECRI, bu sözleşmenin Meclis onayından geçebilmesi için gerekli çalışmaların başlatılmış olduğunu memnuniyetle kaydetmekte ve bu sürecin en kısa zamanda sonuçlanacağını ümit etmektedir. ECRI, Türkiye'yi, Sözleşme'nin 14. maddesi uyarınca beyanatta bulunarak, bireysel başvuruların Irk Ayrımcılığının Bertaraf Edilmesi Komitesi tarafından incelenebilmesi imkanını yaratmaya teşvik etmektedir.
2. ECRI ayrıca birinci raporunun hazırlanmasından bu yana Türkiye'nin Ağustos 2000 tarihinde Uluslararası Sivil ve Siyasî Haklar Anlaşması ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Anlaşmasını imzalamış olduğunu ilgiyle kaydetmektedir. Türk yetkililerini bu anlaşmaları en kısa zamanda Meclis onayından geçirmeye davet etmektedir.
3. Birinci raporda da önerildiği gibi ECRI, Türk yetkililerini Eğitimde Ayrımcılığa Karşı UNESCO Sözleşmesini, Avrupa Bölgesel ve Azınlık Dilleri Şartını, ve Millî Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesini imzalamak yönünde teşvik etmektedir. Ayrıca Türk yetkililerinin Gözden Geçirilmiş Sosyal Şartı, Yabancıların Yerel Düzeyde Kamu Hayatına Katılımı Sözleşmesini, ve Milliyet Konusunda Avrupa Sözleşmesini de imzalamaya teşvik etmektedir.

B. Anayasal Hükümler ve Başka Temel Hükümler

4. Dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasî görüş, felsefî inançlar, din, gurup veya sınıf ayrımı yapılmaksızın kanun karşısında eşitlik ilkesi, Anayasa'nın 10. maddesinde belirtilmiştir.
5. ECRI'nin birinci raporunda da belirtildiği gibi, Türk Anayasa'sı genel anlamda temel hakların geniş bir şekilde kısıtlanmasına da imkan vermektedir, örneğin asayiş, kamu düzenini ve kamu ahlakını korumak amacıyla (13. Madde). Buna ek olarak, özel bazı temel hak ve özgürlüklerle ilgili olarak özel bazı kısıtlamalar getirilmiştir, bunların arasında ifade özgürlüğü ve düşüncelerin yayılması (26. Madde), bilim ve sanatın yayılması (27. Madde) ve basın özgürlüğü (28. Madde) sayılabilir. 14. Madde ayrıca temel hak ve özgürlüklerin suistimalini yasaklamaktadır, örneğin devletin topraklarının ve milletin bölünmezliği ilkesini ihlal etmek, dil, din, ırk, veya mezhebe dayalı ayrımcılık yapmak, veya başka yollarla bu gibi kavram ve fikirler üzerine dayanan başka bir devlet kurmak gibi bazı özel amaçlar uğruna bu hak ve özgürlüklerin kullanılması yasaklanmıştır. ECRI, 14. Madde'nin amaçlarından birinin etnik köken veya ırk temelinde ayrımcılık yapılmasının önlenmesi olduğunu kaydetmektedir. Ancak, yukarıda belirtilen hükümlerde temel hak ve özgürlüklere getirilen geniş çaplı kısıtlamaların, ve özellikle de bunların oluşturduğu bütünün etnik ve kültürel

kimliklerini şiddete başvurmaksızın ifade etmek isteyen bireylere geniş çaplı kısıtlamalar getirmek amacıyla kullanılması imkanı konusundaki endişesini tekrarlamaktadır. ECRI bu durumun, bu raporun ikinci bölümünde sözü edilen Türk toplumunda daha fazla çoğulculuk oluşması imkanını olumsuz etkilediğine inanmaktadır.

C. Ceza Kanunundaki Hükümler

6. Ceza Kanununun 312. Maddesi, kamuoyunu sınıf, ırk, din, inanç veya siyasî rejim farklılıkları temelinde nefret duymaya kışkırtma amaçlı hareketleri cezalandırmaktadır. Bu madde, bu kışkırtma hareketlerinin asayiş tehdit etmeleri halinde daha ağır cezalar öngörmektedir. 311. Madde, 312. Madde'de öngörülen cezaların bu kışkırtmanın her türlü kitle iletişim aracı, teyp, plak, film, gazete, dergi veya başka basılı malzeme, elle yazılmış ve fotokopiyle çoğaltılmış belge, veya kamuya açık alanlara asılan ilan ve afişler yoluyla yapılması halinde iki katına çıkarılmalarını öngörmektedir. "İrkçilik, yabancı düşmanlığı, antisemitizm ve hoşgörüsüzlükle mücadele" konulu 1 numaralı Genel Politika Tavsiyeleri'nde ECRI, ceza kanununda bulunan ırkçı nefreti kışkırtmaya karşı hükümlerin önemini altını çizmektedir. ECRI, 312. Madde'nin şimdiye kadar bölücü kışkırtma hareketleri veya köktendici görüşler aleyhine kullanılmış olduğunu kaydetmiştir. Ancak, sık sık sözlü, yazılı veya başka biçimlerde, özellikle de antisemitik içerikli olan ve azınlık guruplarını hedef alan ifadeler kullanıldığı belirtilmektedir, bunların nefreti kışkırtıcı hareketleri yasaklayan hükümlerin kapsamına girmelerine rağmen bu durumlarda 312. Madde'nin işletilmediğini endişe ile tespit edilmektedir. Bu nedenle Türk yetkililerine, ceza hukukunu uygulayanları her türlü nefreti kışkırtıcı hareketi ciddiye alma gereği konusunda bilinçlendirmek amacıyla önlemler almak yoluyla da bu alanda daha etkin bir politika izlemeleri şiddetle tavsiye edilmektedir.
7. ECRI, Türk ceza kanununda, ırkçı bir içeriği de olan adi suçları özel suçlar gibi cezalandırmaya imkan veren, veya bir suçlunun ırkçı motivasyonunun ağırlaştırıcı bir unsur olarak cezalandırma sırasında dikkate alınmasına imkan veren bir hüküm olmadığını kaydetmiştir. ECRI, Türk yetkililerinin Ceza Kanununda bazı değişiklikler yapmayı öngördükleri konusunda bilgi sahibidir, ve onları bu bağlamda yukarıda söz edilen imkanları yaratacak ve "İrkçilik, yabancı düşmanlığı, antisemitizm ve hoşgörüsüzlükle mücadele" konulu 1 numaralı Genel Politika Tavsiyeleri'yle aynı doğrultuda olan hükümlerin kabulünü incelemeye davet eder.
8. 2908/1983 sayılı Dernekler Kanununun 5. ve 76. maddeleri, Türk Devletinin bölünmezliği aleyhine çalışan; bölge, ırk, sosyal sınıf, din veya mezhep temelinde etkinliklerde bulunan; bu ilkelere dayanan azınlıklar olduğunu iddia eden; Türkçe dışında dil veya kültürleri teşvik ederek azınlık "yaratan" dernekler kurulmasını yasak olduğunu belirtmektedir. Bu hükümlerin bazıları ırkçı veya ayırıcı dernekler kurulmasını önleyici bir hukuk temeli oluşturmakla birlikte, ECRI bu hükümlerin aynı zamanda Türkiye'de çeşitli guruplara mensup bireylerin etnik ve kültürel ve dilsel kimliklerini dernek kurma yoluyla ifade etmelerinin de kısıtlandığı endişesini taşımaktadır. Aşağıda¹ da belirtildiği gibi, ECRI bunun Türk toplumunda daha çok çoğulculuğu teşvik ve garanti etmek amacıyla daha fazla etkinlik gereken alanlardan biri olarak görmektedir.

---

¹ Bölüm II.

D. Medenî ve İdarî Kanun Hükümleri

9. Türkiye'de ECRI'nin çalışma alanıyla ilgili bazı medenî ve idarî kanun hükümleri bulunmakla birlikte - özellikle eğitim alanında², memur olma imkanı açısından³ ve elektronik medyada⁴ - ayırmacığa karşı kapsamlı medenî veya idarî kanun hükümleri yoktur. ECRI Türk yetkililerine bu tür hükümlerin kabulünü şiddetle tavsiye etmektedir. Aşağıda da ele alınacağı gibi⁵, ECRI ayırmacığa karşı bu tür yasaların uygulanmasını denetlemek amacıyla ırkçılık ve hoşgörüsüzlükle mücadelede özelleşmiş bir kurumun oynayacağı rolün altını çizmektedir. Türkiye topraklarında yasal olarak bulunan göçmen nüfusun toplam nüfusa oranı, başka Avrupa ülkelerine oranla daha düşük olmakla birlikte, ECRI Türkiye'ye çoğunlukla yasadışı yollardan ve kısmen başka ülkelere gitmek üzere geçici olarak gelen göçmen sayısının sürekli olarak artmakta olduğunu kaydetmiştir. ECRI bu bağlamda zamanında geniş çaplı ayırmacılıkla mücadele hükümlerinin ayırmacığa karşı etkili bir önlem oluşturacaklarına inanmaktadır. Bu konuların incelenmesi, Amsterdam Anlaşmasının 13. maddesinin uygulanması bağlamında (Türkiye'nin üyeliğe aday olduğu) Avrupa Birliğinde meydana gelen güncel gelişmelerle de aynı doğrultuda olacaktır. ECRI ayrıca bu tür yasaların kabulü etrafında gelişecek olan müzakere ortamının doğrudan ve dolaylı ayırmacılık olgusunun, ve bu olgunun Türkiye'de ne derecede mevcut olduğu konusunun araştırılmasını teşvik edeceğine inanmaktadır, çünkü ECRI bu konularda genel bir bilinç eksikliğinin olduğuna inanmaktadır.
10. Türk yasaları, bütün vatandaşların dinlerinin nüfus cüzdanlarında belirtilmesini gerekli kılmaktadır. ECRI'nin birinci raporunda da belirtildiği gibi, bu kural Anayasa Mahkemesi tarafından Anayasa'ya aykırı bulunmamış olmasına rağmen, ECRI bu kuralın kaldırılması çağrısını tekrarlamaktadır, çünkü bu hüküm, bazı durumlarda hoşgörüsüzlük ve ayırmacığa sebep olabilir.

E. Adli Uygulamalar

11. Mahkeme karşısında davalar Türkçe olarak görülmektedir. Anadilleri Türkçe olmayan bazı sanıkların dezavantajlı durumda olabilecekleri konusunda bazı şikayetler yapılmıştır, çünkü profesyonel tercüme hizmetleri - ve bazen avukat desteği de - uygulamada hemen mevcut olmayabilmektedir. ECRI, Türk yetkililerini bu şikayetleri acilen incelemeye ve gerektiği takdirde durumu düzeltmek için gerekli önlemleri almaya davet etmektedir.

² Millî Eğitim Temel Kanunu'nun 4. maddesi (1739/1973) eğitim kurumlarının, dil, ırk, cinsiyet ve din ayırımı yapılmaksızın herkese açık olduğunu belirtir.

³ Devlet Memurları Kanunu'nun 48. maddesi (657/1965), devlet memurluğuna kabul edilmek için kişinin işe ehli olması dışında hiçbir ölçütün dikkate alınmayacağını belirtir.

⁴ Radyo Televizyon Yayınları Kanunu'nun 4. maddesi (3984/1994), radyo ve televizyon yayınlarının hangi ilkelere göre yapılacağını belirtir; bkz. aşağıda: Medya

⁵ Uzmanlaşmış merciler ve başka kurumlar

F. Uzman Merciler ve Başka Kurumlar

12. Genelde insan hakları, özelde de ırkçılık, ırk ayrımcılığı, yabancı düşmanlığı, antisemitizm ve bununla bağlantılı hoşgörüsüzlük konularındaki durumu etkili ve bağımsız bir şekilde denetleyebilen, ve düzeltmek amacıyla öneriler getirebilen uzman kuruluşların mevcudiyetine ve çalışmalarına ECRI tarafından büyük bir önem atfedilmektedir. Birinci raporunda da önerildiği gibi ECRI Türk yetkililerini bu sorunlarla ilgilenecek uzman bir merci kurmaya davet etmektedir. ECRI bir kez daha Türk yetkililerinin dikkatini ırkçılık, yabancı düşmanlığı, antisemitizm ve hoşgörüsüzlükle milli düzeyde mücadele eden uzman kuruluşlar konulu 2 numaralı genel Politika Tavsiyelerine çekmektedir, bu tavsiyelerde bu kuruluşların ne gibi şekillerde olabileceği konusunda ayrıntılı bilgiler vardır.Yukarıda⁶ da belirtildiği gibi, ECRI, böyle bir kuruluşun oluşturulmasının, ayrımcılığı önleyici yasaların kabulü bağlamında düşünülmesi gerektiği inancındadır, çünkü bu kuruluş bu yasaların uygulanması bağlamında çok merkezi bir rol oynayabilir.
13. ECRI, bir Ombudsman Bürosunun kurulması konulu bir kanun taslağının bu dönem Meclis'te görüşülmek üzere olduğunu, ve bu kanun taslağına göre bu Aracı Kişinin özel alanlarda sorumlulukları olan yardımcılar olacağını kaydetmektedir. ECRI, Türk yetkililerini ırkçılık, ırk ayrımcılığı, yabancı düşmanlığı, antisemitizm ve bununla bağlı hoşgörüsüzlüğün bu yardımcılarının özel sorumluluk alanları olması gerektiği yönünde teşvik etmektedir.
14. İnsan Haklarından Sorumlu Devlet Bakanı tarafından yönetilecek, ve Adalet, İçişleri, Eğitim, Sağlık, ve Dışişleri Bakanlıkları ve Güvenlik Güçleri temsilcileri tarafından oluşturulacak bir İnsan Hakları Yüksek Kurulu, insan hakları durumunu incelemekle görevlendirilecektir; kurul, hükümete bu durumu iyileştirmek amacıyla danışmanlık yapacak ve uygun yasa tasarıları hazırlayacaktır. ECRI, kurulun ırkçılık, ırk ayrımcılığı, yabancı düşmanlığı, antisemitizm ve bununla bağlantılı hoşgörüsüzlük konularına gerekli dikkati ayracağını ümit etmektedir.

G. Eğitim ve Bilinçlendirme Çalışmaları

15. İlköğretimin 7. ve 8. sınıflarında "Yurttaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi" zorunlu ders olarak okutulmaktadır. Ek olarak lise öğrencileri "Demokrasi ve İnsan Hakları" konulu bir dersi seçmeli olarak alabilmektedirler. ECRI, insan hakları eğitimi konusunda Türk yetkililerinin gösterdikleri çabayı memnuniyetle karşılamaktadır. Yine de onlara bu derslerin etkililikleri ve ırkçılık, ayrımcılık ve hoşgörüsüzlük konularının uygun bir şekilde ele alınıp alınmadıkları konusunda serbest görüş alış-verişleri yapmaları ve gerektiğinde ders programını değiştirmek yoluyla izleme çalışmaları yapmaları yönünde tavsiyede bulunmaktadır. Bu derslerin verilmesi için uzmanlaşmış öğretmen gerektiğinin de altı çizilmektedir.
16. ECRI ayrıca ilk ve orta öğretimde kullanılan ders programları ve kitaplarının da insan hakları açısından gözden geçirilebileceklerine, ve önyargıları, klişeleri ve aşırı milliyetçiliği körükleyen malzemenin ikame edilmesi gerektiğine inanmaktadır.

⁶ *Medenî ve idarî kanun hükümleri*

H. Kamu Hizmetlerinden Yararlanma

- **Sağlık Hizmetleri, sosyal yardım veya konut gibi sosyal hizmetlerden yararlanma**

17. Anadilleri Türkçe olmayan birçok Türk vatandaşının yaşadığı Türkiye'nin güney doğusunda, bazı kişilerin, özellikle kadınların, devlet memurlarıyla iletişim kurmakta zorlanmaları sebebiyle sağlık hizmetleri gibi sosyal hizmetlerden yararlanmakta güçlük çektikleri belirtilmektedir. ECRI Türk yetkililerinin bu durumu incelemeleri ve gerekli düzeltici önlemleri almaları gerektiğine inanmaktadır.

- **Eğitim hizmetlerinden yararlanma**

18. Lozan Anlaşması'yla tanınan dinî azınlıklar, kendi okullarına, ve başka dinî ve sosyal kuruluşlara sahiptirler. Örneğin Ermeni Cemaatinin 19, Musevî Cemaatinin 3, Rum-Ortodoks Cemaatinin ise toplam 26 okulu vardır.

19. Bu okullara giden öğrenciler dışında, Türk öğrencilere Türkçe dışında anadili öğretimi Anayasa tarafından yasaklanmıştır. ECRI, bu öğretimin yasaklanmaması gerektiğine inanmaktadır, tabii bu resmi dil olan Türkçe'nin öğretim programında artık zorunlu dil olmaktan çıkması anlamına gelmemektedir.

20. ECRI anadilleri Türkçe olmayan öğrencilerin okullarda Türkçe ders izlemekte ciddi bir şekilde zorlandıkları konusunda haberler almaktadır, ve Türk yetkililerine bu çocukların da dersleri gerektiği gibi izleyebilmeleri için gereken önlemlerin alınmasını önemle tavsiye etmektedir. Bu önlemler arasında Türkçe'nin ikinci dil olarak öğretiminde uzmanlaşmış öğretmenlerin eğitilmesi, veya anadilleri Türkçe olmayan çocukların da anaokuluna gitmesini sağlayacak programların geliştirilmesi sayılabilir.

21. Bu raporun II. bölümünde de belirtileceği gibi, ECRI, yasal statüsü olmayan göçmenlerin çocuklarının okullara alınmadıkları konusunda gelen haberlerden endişe duymaktadır, ve Türk yetkililerine, çocukların temel eğitim haklarının bütün durum ve koşullarda yerine getirilmesini sağlamaları için çağrıda bulunmaktadır.

22. Anayasaya göre din ve ahlak eğitimi ilk ve orta öğretim kurumları eğitim programlarında zorunludur. Ama uygulamada, müslüman olmayan öğrenciler dışında Türk okullarına giden bütün öğrenciler, çoğunluk diniyle ilgili ders izlemek zorundadır. ECRI, zorunlu din dersi uygulamasının şu anda Türkiye'de kamuda tartışıldığını kaydetmektedir, ve din konularında kişisel seçimlere saygı duyulmasını sağlamak ve bu şekilde gerçek bir çoğulculuğa⁷ saygı duyulması amacıyla din eğitiminin zorunlu olmaktan çıkarılması gerektiğine inanmaktadır.

⁷ Bkz. aşağıda: *Çoğulculuk*

I. İstihdam

23. Göçmenlerin artan bir şekilde Türkiye'de ve iş piyasasında mevcut buldukları, ancak bunun genellikle yasadışı bir şekilde olduğu belirtilmektedir. Kısmen bu durumu da göz önünde bulunduran Türk yetkilileri, bu dönem Meclis'te görüşülecek olan, ve yabancılara çalışma izni verilmesini İçişleri Bakanlığı bünyesinde toplayacak yeni bir yasa hazırlamışlardır.
24. Anayasa'da bulunan genel koruma önlemleri dışında Türkiye'de istihdam alanında ayrımcılığı önleyecek özel yasalar bulunmamaktadır. Ancak, ECRI, başka Avrupa ülkelerinde de olduğu gibi, mensuplarının iş piyasasında ayrımcılığa daha kolay maruz bırakılabilecek durumda olan bazı guruplar olduğuna inanmaktadır. ECRI Türk yetkililerine istihdam alanında doğrudan ve dolaylı ayrımcılık olgusunu incelemeye davet etmektedir, ve yukarıda⁸ belirtilen görüşler doğrultusunda istihdamı da kapsayacak bir ayrımcılıkla mücadele yasasının kabulünü incelemeyi tavsiye etmektedir.

J. Zayıf durumdaki guruplar

Bu bölümde ilgili ülkede bazı ırkçılık, ayrımcılık veya hoşgörüsüzlük sorunlarıyla ilgili olarak daha zayıf durumda olan bazı azınlık guruplarından söz edilecektir. Amaç, ülkedeki bütün azınlık guruplarıyla ilgili kapsamlı bir genel bakış sunmak değildir, burada sözü edilmeyen gurupların ırkçılık ve ayrımcılık sorunlarıyla karşılaşmadıkları anlamı da çıkarılmamalıdır.

- Lozan Anlaşması ve Bulgaristan'la dostluk anlaşması kapsamına giren Azınlıklar

25. Türkiye'de etnik kökenlerinden dolayı azınlık statüsü olan gurup olmamakla birlikte, müslüman olmayan gurupların, yani uygulamaya göre Rum Ortodoks, Ermeni, Musevî ve Bulgar kökenli Türk vatandaşların, etnik ve dinsel kimlikleri, 1923 Lozan Anlaşması (III. Bölüm, 37. ilâ 44. maddeler) ve 1925 Bulgaristan'la Dostluk Anlaşması uyarınca tanınmaktadır.
26. Bu guruplara mensup Türk vatandaşlarının genelde dinsel, kültürel ve ekonomik hak ve özgürlükleri ile ilgili sorunla karşılaşmadıkları görülmektedir. Ancak başka alanlarda, özellikle bu cemaatlerin kurumsal temellerinin kurulması ve işletilmesiyle ilgili sorunlarla karşılaştıklarına dair işaretler vardır. Azınlık cemaatlerinin özel bir endişe konusu, vakıflarının mülkiyet edinme veya bağış kabul etme haklarının olmayışıdır. Bu durum, vakıflarca 1936'dan sonra edinilen gayri menkullerin alım ve satımını yasaklayan 1974 tarihli bir Yargıtay kararı uyarınca ortaya çıkmıştır. Bu karar temelinde bu vakıflara ait ve bu tarihten sonra edinilmiş olan mülkler karşılıksız bir şekilde devlete devredilmiştir. Rum ve Ermeni cemaatleri bu durumdan özellikle etkilenmiştir. Bu vakıfların işleyişini etkileyen yasal kısıtlamaların varlığı, yeni Rum Ortodoks kiliselerin yapımına getirilen idari engeller ve Ermeni Kilisesinin Danışma Konseyi'nin işleyişine yapılan müdahaleler şikayet konusu olmuştur. Rum Ortodoks

⁸ *Medenî ve idarî kanun hükümleri*

cemaatinin mensupları, Rum Ortodoks papaz sayısının cemaatin ihtiyaçlarına cevap verememesi nedeniyle de endişelenmektedir. ECRI, Türk yetkililerinin en kısa zamanda bu endişelere çözüm getirmek amacıyla bu cemaatlerin temsilcileriyle açık bir diyalog içerisine girmeleri gerektiğine inanmaktadır. Özellikle de vakıfları yoluyla mülk alma, satma veya edinme imkanı tanınarak bu cemaatlerin ortak bir cemaat yaşamı olmasına imkan verilmesi sağlanmalıdır.

27. ECRI ayrıca bazı hıristiyan mezarlıklarında mezarların tahribatı, veya 1999 yılında bir Rum azınlık lisesinin dış duvarına bomba yerleştirilmesi gibi düşmanca davranışlarla ilgili de endişe duymaktadır. Türk yetkililerini bu gibi durumlarla ilgili çok ihtiyatlı olmaya davet etmektedir.
28. ECRI ayrıca yakın tarihlerde bazı siyasetçilerin Ermeni cemaatiyle ilgili küçük düşürücü ve ırkçılığı körükleyici konuşmalar yapmış olmasını esefle karşılamaktadır.
29. Musevi cemaatiyle ilgili olarak, başlıca medyada ve toplumda antisemitizm ifadelerinin yaygın olmadığı belirtilmektedir. Ancak, ECRI, islamî köktendinci ve aşırı milliyetçi basın ve radyolarda çok yaygın olarak antisemit içerikli konuşma ve malzemenin mevcudiyetinden endişe duymaktadır. Son yıllarda ayrıca *Mein Kampf*, *The Protocols of the Elders of Zion* gibi yayınların ve Soykırımı (Holocaust) inkar eden malzemenin sayısında artış gözlenmiştir. Bu raporun⁹ başka yerlerinde belirtildiği gibi, ECRI genelde ve medyada nefreti kışkırtmaya yönelik etkinlikleri yasaklayan yasaların, antisemitizm hareketlerini cezalandırmak amacıyla uygulanmamasından derin endişe duymaktadır.

- **Zayıf durumdaki diğer guruplar**

30. Türkiye'deki Rom/Çingene cemaatlerinin durumuyla ilgili genel bir bilinçsizlik olduğu gözlemlenmektedir. Rom/Çingene cemaati mensuplarının çoğu Trakya bölgesinde yaşamaktadır. Yetkililer Rom/Çingene cemaati tarafından kendilerine yönelik ayrımcı davranışlarla ilgili şikayet gelmediğini, ve Rom/Çingene'lerin çoğunun Türk vatandaşı olmaları sebebiyle Türk halkının geri kalanıyla aynı haklara sahip olduklarını belirtmişlerdir. Ancak uygulamada ECRI, bu cemaatlere mensup kişilerin eğitim ve istihdam gibi hayatî önemi olan alanlarda dezavantajlı durumlarda olduklarına, konut konusunda ve polisle olan ilişkilerde sorun yaşadıklarına dair haberler almaktadır. ECRI, Türkiye'deki Rom/Çingene cemaatinin gerçek durumu ve karşılaştıkları sorunlar hakkında acilen araştırma yapılması gerektiğine inanmaktadır. ECRI, Rom/Çingene'lere yönelik ırkçılık ve hoşgörüsüzlükle mücadele konulu 3 numaralı Genel Politika Tavsiye'si uyarınca - ki genel anlamıyla da Türk yetkililerinin dikkatini bu tavsiyeye çekmektedir - Türk yetkililerini, ilgili cemaatlerin de tam katılımını sağlayarak, millî ve yerel düzeyde düzenlemelerde bulunarak, Rom/Çingene cemaati mensuplarıyla diyalog oluşturmak, sorunları tespit etmek, ve tespit edilen sorunları çözmek amacıyla karar alma süreçleri oluşturmak imkanlarını geliştirmeye teşvik etmektedir.

⁹ Bkz. Ceza Kanunu hükümleri ve Medya

31. Süryanî Ortodoks Hıristiyan cemaatinin son yıllarda çok ciddi bir sayısal azalma gösterdiği belirtilmektedir. ECRI, bu azalmanın nedenlerinin araştırılması, ve eğer azalmanın ayrımcı veya hoşgörüsüz uygulamalar nedeniyle olduğu anlaşılırsa uygun önlemlerin alınması gerektiğine inanmaktadır.

K. Türkiye'nin güney doğusundaki çatışmanın sonuçları

32. ECRI'nin ilk raporunda Türkiye'nin güney doğusundaki çatışmanın - çoğunlukla Kürt asıllı Türk vatandaşı olan - bu bölge nüfusunu zayıf bir durumda bıraktığı belirtilmişti. Bu durum güney-doğunun sosyal ve ekonomik gelişimini çok olumsuz bir şekilde etkilemiştir, ve Türkiye'deki bölgesel farklılıkları önemli ölçüde arttırmıştır.
33. Ayrıca, yine ECRI'nin birinci raporunda da belirtildiği gibi, bölge halkının güney doğudaki köylerinden ayrılarak yoğun olarak yerleştikleri Türkiye'nin başka bölgelerinde de, bu uzun süreli çatışmanın Kürt asıllı Türk vatandaşlarına yönelik bir güvensizlik ve ayrımcılıkla sonuçlanması riski yüksektir.
34. Fakat ECRI'nin birinci raporunun hazırlanmasından bu yana bu çatışmayla ilgili durum önemli ölçüde değişmiş ve Türkiye'nin güney-doğusundaki gerginlik azalmıştır. Bu raporun II. bölümünde ECRI bu yeni durumun Türkiye'de daha çok çoğulculuk için ne şekilde imkan yarattığını ve bunun da bütün halkın yararına olacağını belirtmektedir. ECRI, azalan gerginliğin güney-doğudaki sosyal ve ekonomik yeniden yapılanmayı hızlandıracak önlemlerin alınması için uygun bir bağlam oluşturduğunu kaydetmektedir. Bu bağlamda ECRI, güney doğudaki köylerinden ayrılmış olan kişilerin köylerine dönebilmelerine izin verilmesi için çabaların daha da artırılması konusunda Türk yetkililerini teşvik etmektedir. Bölgenin ekonomik yeniden yapılanması konusunda planların hazırlandığını da ilgiyle kaydetmekte ve Türk yetkililerini bu planları en çabuk bir şekilde uygulamaya davet etmektedir.

L. Asayiş kuvvetlerinin davranışları

35. Türk yetkililerinin memnuniyetle karşılanan, özellikle emniyet mensuplarının insan hakları eğitimi yönündeki çabalarına rağmen, asayiş kuvvetlerinin insan hakları ihlalleri yer yer devam etmektedir. Bu genel bir olgu olmakla birlikte, bazı guruplar muhtemel insan hakları ihlallerine karşı daha zayıf bir durumda görünmektedir. Örneğin, bu raporun II. Bölümünde¹⁰ görüleceği gibi, emniyet kuvvetlerinin yasal statüsü olmayan göçmenlere yönelik davranışları endişe vericidir. Terörle Mücadele Yasası¹¹ uyarınca emniyet güçlerine tanınan geniş çaplı yetkiler nedeniyle, bu yasanın uygulanması çerçevesinde gözaltına alınan kişiler de bu güçlerin yasadışı davranışlarına özellikle maruz kalabilirler. ECRI'nin bu konudaki özel endişesinin nedeni, şiddet kullanımını içermeyen çok sayıda davranışın - ortak etnik veya kültürel kimliklerin ifadesi, çoğulculuğun ifadesi veya çoğulculuğa verilen destek gibi - bu yasanın kapsamına girebileceğidir.

¹⁰ *Bazı vatandaş olmayan kişilerin durumu*

¹¹ *Birinci raporunda ECRI, 1995'te değiştirilen 1991 tarihli Terörle Mücadele Kanunu'nun yetkililer tarafından sıklıkla ve geniş çapta kullanıldığını belirtmişti. Yapılan değişiklik sonucu, 8. maddenin birinci bendi şöyledir: "Hiç kimse, Türkiye Cumhuriyeti Devleti, ülkesi ve milletinin bölünmez bütünlüğünü bozmaya yönelik yazılı veya sözlü propaganda yapamaz, bu amaçla toplantı, gösteri veya yürüyüş düzenleyemez."*

36. ECRI bu duruma cevap verebilmek amacıyla, emniyet güçlerinin yasadışı davranışlarıyla ilgili şikayetlerin incelenme sürecinin iyileştirilmesi gerektiğine inanmaktadır. ECRI, bu amaçla emniyet güçlerinin insan hakları ihlalleri iddialarını inceleyecek bağımsız bir komisyon kurulması fikrini desteklemektedir. Yukarıda da belirtildiği gibi¹² bir Ombudsman Bürosu kurulması ile ilgili kanun teklifi bu dönem Meclis'te görüşülmektedir. ECRI, bu kurumun bu alanda da etkin bir rol oynayacağını ümit etmektedir.
37. Eğitimle ilgili olarak, ECRI, asayiş güçlerinin insan hakları konusunda bilinçlendirilmesi, ve bu haklara saygı duyulması gereği konusunda yapılan, kısmen de uluslararası kurumlarla işbirliği içerisinde gelişen çeşitli etkinlikleri ilgiyle kaydetmektedir. Türk yetkililerini bu konudaki çabalarını sürdürmek ve güçlendirmek konusunda teşvik etmektedir.

M. Medyalar

38. Yukarıda da belirtildiği gibi¹³, Radyo ve Televizyon Yayınları konusunda 3984/1994 sayılı Kanunun 4. Maddesi, radyo ve televizyon yayınlarının hangi kurallara göre yapılacağını belirlemektedir. Bu kurallar arasında kişilerin ırk, cinsiyet, sosyal sınıf veya dini inançları nedeniyle ayırımcılığa tabi tutulmayacakları (Madde 4f), yayınların toplumda şiddet, terör ve etnik ayırımcılığı kışkırtmaması ve toplumda nefret duyguları uyandırmaması gerektiği (Madde 4g) vardır. Radyo Televizyon Üst Kurumu, radyo televizyon ruhsatları vermek, ve lisans alan kuruluşların ilgili yayın kanunları ve yönetmeliklerine uygun hareket ettiklerini denetlemekle yükümlüdür. ECRI, yukarıda belirtilen hükümlerin genellikle bölücü veya köktendinci içerikli yayınlara yönelik olarak uygulandığını kaydetmektedir, fakat bu raporun başka yerlerinde de belirtildiği gibi özellikle radyoda azınlık guruplarına yönelik nefret içerikli konuşmaların çok nadir olmadıklarını da belirtmektedir¹⁴. Bu nedenle bir kez daha bu hükümlerin bütün azınlık guruplarına yönelik bütün nefret içerikli konuşmalara uygulanması gerektiğinin altını çizmektedir. Fakat, cezai müeyyide uygulanması konusunun mahkemelerin takdirinde olması gerektiğini de kaydetmektedir. ECRI, Türk yetkililerinin, Yayın Kanununu gözden geçirmeyi öngördüklerini kaydetmekte ve yetkililere, bu endişeleri de dikkate almaları yönünde çağrıda bulunmaktadır.
39. Anayasa'da (Madde 28'e 2) bazı dillerde basılan malzemenin yasaklanmasına dair bir imkan bulunmakla birlikte, çok sayıda gazete, dergi veya süreli yayın kısmen veya tamamen Türkçe dışında başka dillerde de yayınlanmaktadır, bu diller arasında Kürtçe de vardır. ECRI, buna rağmen, Kürtçe malzeme yayınlayan kişilerin emniyet güçleri tarafından taciz edildikleri konusundaki haberlerden endişe duymaktadır. ECRI, Türk yetkililerini Anayasa'nın 28'e 2 Maddesini yürürlükten kaldırmaları konusunda teşvik etmektedirler.

¹² *Uzmanlaşmış merciler ve başka kurumlar*

¹³ *Medenî ve idarî kanun hükümleri*

¹⁴ *Ceza Kanunu hükümleri, zayıf durumdaki guruplar - Lozan Antlaşması ve Bulgaristan ile Dostluk Antlaşması kapsamına giren azınlıklar*

40. Elektronik medyalarla ilgili olarak Türkiye'nin resmi olarak tanımış olduğu devletlerin dilleri dışında herhangi bir dilde yayın yapmak yasaklanmıştır. Yine de bu dillerde sınırlı bazı radyo yayınları yapılmaktadır. ECRI, bu konuda kamuoyunda bir tartışma yapıldığını ve bazı devlet yetkililerinin Türkiye'nin resmi olarak tanımış olduğu devletlerin dilleri dışında da yayın yapılabilmesi gerektiğini savunduklarını kaydetmektedir. ECRI, bu konudaki bütün kısıtlamaların kalkmasını desteklemektedir.

N. Kuzey Kıbrıs'taki Durum

41. Kuzey Kıbrıs'taki durum, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin fiilî denetimi altında olmaması nedeniyle ECRI'nin adanın bu bölümünde yaşayan halkın durumunu incelemesini engellemektedir. Görev tanımı çerçevesinde ECRI, buna rağmen Kuzey Kıbrıs'taki ayrımcılıkla ilgili haberlerden endişe duymaktadır. ECRI bu bağlamda Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'nun Haziran 1999 raporunda 25781/94 sayılı (Kıbrıs Türkiye'ye karşı) başvurusu ile ilgili vardığı sonuçları kaydetmektedir. ECRI, bu konuyu bu raporda, Avrupa İnsan Hakları Divanı'nın Loizidou Türkiye'ye karşı davasındaki kararını (40/1993/435/514)¹⁵ dikkate alarak gündeme getirmektedir.

BÖLÜM II: ÖZEL KONULAR

42. Ülke raporlarının bu bölümünde ECRI, ilgili ülkede acil ve özel ilgi gösterilmesi gereken sınırlı sayıda bazı konulara dikkat çekmek istemektedir. Türkiye'nin durumunda ECRI, vatandaş olmayan bazı kişilerin durumuna ve daha fazla çoğulculuğa izin verilmesi gerektiğine dikkat çekmek istemektedir.

O. Vatandaş olmayan bazı kişilerin durumu

- İltica talebinde bulunanlar ve göçmenler

43. Türkiye, Mültecilerin statüsünü düzenleyen 1951 Cenevre Anlaşması'na taraftır. Fakat, bu Anlaşmanın 1B Maddesi uyarınca Türkiye, yalnızca Avrupa'dan gelen kişilere mülteci statüsü tanınması ile ilgili kısıtlamayı uygulamayı seçmiştir. Buna rağmen son yıllarda Türkiye sınırlarını açmış, ve aralarında İran, Irak, Afganistan, Bosna-Hersek ve Kosova da bulunan çeşitli ülke ve bölgelerden gelen çok sayıda kişiye insanî yardım sağlamıştır. Yukarıda belirtilen kısıtlama nedeniyle, Avrupa kökenli olmayan iltica talebinde bulunan kişilere mülteci statüsü verilememektedir ve bu kişilerin ülkeye giriş tarihini izleyen 10 gün içerisinde polise kaydolmaları gerekmektedir. Durumları yetkililer tarafından gerçek olarak nitelenen kişilere ikamet izni verilmekte ve başvuruları Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliğine (UNHCR) iletilmektedir. Başvuruları BMMYK'ne iletilmeyen başvuruçular sınır dışı edilmektedirler. Bu başvuruçulardan BMMYK sorumludur ve mülteci statüsü verilenlerin nereye yerleştirileceğine de karar vermektedir. Ancak, Avrupa kökenli olmayan başvuruçulara

¹⁵ "Divan, mevcut davanın içeriği ile ilgili olarak ana kararın 57. paragrafındaki bulgularını hatırlatır: "başvurucunun Kuzey Kıbrıs'taki mülküne ulaşabilmesinin sürekli olarak engellenmesi ve bu nedenle mülkü üzerindeki denetimi kaybetmesi, 1. Madde'nin anlamı uyarınca Türkiye'nin 'yetki alanına' girer ve dolayısıyla Türkiye'ye yansıtılır." (Ana Karar, Divan Kararları ve Karar Raporları 1996-VI, s. 2236, paragraph 25)

başka yerde yerleştirilmelerine imkan verecek başvuruyu yapma zamanı tanıyan ilk iltica başvurusu imkanları sınırlıdır.

44. ECRI, iltica başvurusunda bulunabilmek için zorunlu olan kaydı yaptırabilmek için tanınan sürenin kısıllığından endişe duymaktadır. Bu sürenin kesin ve mekanik bir biçimde uygulanması sonucu bazı kişilerin uluslararası hukuk gereği hakları olan korumadan mahrum kalabileceklerinden endişe duymaktadır. Bu nedenle Türk yetkililerinin, bu korumanın uygulamada var olabilmesi için gerekli önlemleri almaları gerektiğine dikkat çekmektedir.
45. ECRI ayrıca iltica talebinde bulunmuş olan kişilerin başvuruları inceleninceye kadar geçen süre içerisinde buldukları son derece belirsiz durum konusunda da ciddi endişe duymaktadır. ECRI, bu kişilerin çalışma izinlerinin olmadığını, herhangi bir sosyal destekten yararlanamadıklarını, ancak iltica talebinde bulunanların sağlık harcamaları ve çoduklarının eğitim harcamalarının karşılandığını kaydetmektedir. Son bir çare olarak kullanılabilecek mülteci kabul merkezleri de yoktur. Türkiye'de akrabaları veya tanıdıkları olmayan mülteciler bu nedenle daha kolay bir şekilde yasadışı etkinliklere karışabilirler, bu da onları hem toplum genelinde hem de asayiş kuvvetlerinin gözünde önyargılara maruz kalmalarına sebep olabilir. ECRI, Türk yetkililerine bu duruma çare bulmaları ve iltica talebinde bulunan kişilerin başvuruları inceleninceye kadar çaresiz bir durumda kalmalarının engellenmesi için adımlar atılması konusunda çağrıda bulunmaktadır.
46. ECRI, iltica talebinde bulunanların ve göçmenlerin durumunun iyileştirilmesinde sivil toplumun gerek maddi destek vermek yoluyla, gerekse bu konularda kamuoyunda yapılan müzakereye aktif ve yapıcı bir şekilde katılarak yasalar ve siyaset düzeyinde bazı şeylerin değişmesine katkıda bulunarak oynayabileceği rolün altını çizmektedir. ECRI, iltica talebinde bulunanlara ve göçmenlere maddi destek veren bazı dernekler olmakla birlikte bunların sayısının, etkinlik alanının ve kamuoyundaki tartışmalara katkılarının çok sınırlı olduğunu kaydetmektedir. ECRI, Türk yetkililerini, sivil toplum derneklerinin gelişmesini yasal ve başka engellerin kaldırılması yoluyla desteklemeleri yönünde teşvik etmektedir.

- Türkiye'de yasal statüsü olmayan göçmenler

47. Bu raporun başka bölümlerinde de belirtildiği gibi son yıllarda Türkiye'ye yasal statüleri olmadan gelen göçmenlerin sayısında artış olmuştur. Bu kişilerin çoğu Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinden gelmekle birlikte başka bölgelerden gelenler de vardır. Türkiye henüz kapsamlı bir göçmen politikası geliştirmemiştir; yasadışı göç konusu neredeyse tamamen bir güvenlik sorunu ve ekonomik tehdit olarak algılanmakta, konunun insan hakları boyutu göz ardı edilmektedir. Birinci raporunda ECRI, Türkiye'ye gelen bu yeni göçü göz önünde bulundurarak bir göç politikası geliştirilmesi, ve Türkiye'de yasal bir statüye sahip olmaksızın bulunan göçmenleri de kapsayacak şekilde bütün göçmenlerin yeterli bir şekilde muhtemel suistimallere karşı korunmaları gerektiğini belirtmişti.
48. ECRI Türkiye'de yasal statüye sahip olmaksızın bulunan yabancılara yönelik olarak güvenlik güçleri tarafından aşırı güç kullanıldığı konusundaki haberlerden endişe duymaktadır. Aralarında Afrika kökenli siyahların da bulunduğu göçmenlerin yasadışı göçle mücadele amaçlı baskınlarda yetkililer tarafından toplandıkları, ve gözaltında sert ve küçük düşürücü muamelelere maruz kaldıkları yönünde haberler gelmektedir.

Kötü muamele konusu bir yana, ECRI, Türkiye'ye yasadışı yollardan girdikleri veya buldukları düşünülse bile göçmenlerin ve iltica talebinde bulunanların suçlu olarak görülmemeleri gerektiğine, ve bu kişilerle ilgili önlemlerin de bu yaklaşımı yansıtmaması gerektiğine inanmaktadır. Bu bağlamda ECRI ayrıca, sınır polisinin, sınırı yasadışı yollardan geçmeye çalışan kişilere yönelik ateş ettiklerini ve ölümlerle sonuçlanan olaylar olduğu konusunda ciddi endişelerini dile getirmektedir. ECRI bir kez daha güvenlik güçlerinin yasadışı hareketleri konusundaki şikayetlerin incelendiği mekanizmanın iyileştirilmesi ve bütün bu olayların bağımsız bir merci¹⁶ tarafından incelenmesi gerektiği konusundaki gözlemlerini tekrarlamaktadır. ECRI ayrıca bu tür olayların hepsinin kamuoyu önünde ve açık olarak kınanması gerektiğini düşünmektedir.

49. Güvenlik güçlerinin etkinliklerini denetlemek konusundaki mekanizmaların güçlendirilmesi ayrıca, yasal veya güvenli bir statüye sahip olmayan göçmenlerle ilgili duyulan rüşvet olaylarının da incelenmesini kolaylaştıracaktır. Belirtilene göre bazı güvenlik güçleri bu göçmenlerin durumlarının belirsizliğinden yararlanmaya çalışmaktadır. ECRI, Türk yetkililerinin bu durumu inceleyip gerekli düzeltici önlemleri almaya çağırılmaktadır.
50. Yukarıda da belirtildiği gibi ECRI, yasal statüsü olmayan göçmenlerin çocuklarının eğitim imkanları konusunda sorun yaşadıkları haberlerini endişeyle karşılamaktadır¹⁷.
51. Yasal statüye sahip olmayan göçmenler ayrıca iş piyasasında suistimallere özellikle maruz kalmaktadır. Başka ülkelerde de olduğu gibi, özellikle ev işlerinde yardımcı olarak çalıştırılan kişilerin işgücünün suistimal edilmesi riski çok yüksektir. ECRI, yasadışı çalıştırılan bu göçmenlerin statüleri sebebiyle genelde yasal başvurular yapmaktan çekindikleri, ve dolayısıyla suistimal durumlarının var olmaya devam etmesini endişeyle karşılamaktadır. Halbuki, ECRI, istihdamla ilgili ayırımcılığı engelleyici yasaların kabulünün böyle durumların oluşmasının engelleyici çok güçlü bir eğitim aracı olabileceğine inanmaktadır¹⁸. ECRI ayrıca bazı işverenlerin ekonomik nedenlerden dolayı yerel halk arasından kişileri istihdam edeceklerine bu şekilde yabancı işgücü kullanmayı tercih ettiklerini de kaydetmektedir. ECRI bu nedenle yerel halk arasında yabancılara yönelik bir kızgınlık oluşabilmesinden endişe duymaktadır.
52. Türkiye ayrıca fuhuş amacıyla kadın ve genç kızların getirildiği veya tranzit geçtiği bir ülkedir. Bu tür kadın ticaretine maruz kalmış olan kurbanların destek bulamadıkları yönünde şikayetler olmuştur: kadın ticaretinin kurbanlarına yönelik hiç bir resmi koruma, yardım veya eğitim verilmemektedir. ECRI, Türk yetkililerinin kadın ve genç kız ticaretini engellemek ve bu tür ticaretin kurbanı olmuş olan kişilere yardım ve destek vermek amacıyla gerekli önlemlerin alınması yönünde tesvik etmektedir.

¹⁶ Bkz. *Asayiş Güçlerinin Davranışları*

¹⁷ *Kamu hizmetlerinden yararlanabilme - Eğitim hizmetlerinden yararlanabilme*

¹⁸ Bkz. *Medeni ve İdarî Kanun hükümleri ve İstihdam*

P. Çoğulculuk

53. Türkiye, etnik ve kültürel farklılıklar konusuna, yasa karşısında eşitlik ve anayasal vatandaşlık ilkesine dayanan Cumhuriyetçi model açısından yaklaşmakta, devlet düzeyinde herhangi bir etnik kökeni resmi olarak tanımamaktadır. Etnik ve kültürel kimlik ve bu kimliğin ifade edilmesi kişisel bir tercih olarak değerlendirilmektedir, bunların ancak kişinin özel yaşamı düzeyinde geçerli olması, ve birey ile devlet arasındaki ilişkilerde devreye girmemesi gerektiği düşünülmektedir. ECRI, ayrımcılık veya dezavantajların yalnızca doğrudan *per se* etnik, kültürel, dilsel veya dinsel kökenle bağlantılı olarak ortaya çıkmadığını, bazı hoşgörüsüzlük biçimlerinin etnik, kültürel, dilsel veya dinsel kökenlerini kamuoyunda dile getiren bireyler veya guruplara yönelik olarak da gösterildiğini kaydetmektedir. ECRI, bu guruplara mensup kişilerin bu kökenlerini ifade etme ve geliştirme hakkının Türkiye'de ciddi bir şekilde kısıtlı olmasında dolayı endişe duymaktadır.
54. ECRI bu endişesini, bu raporun birinci bölümü boyunca, duruma çözüm bulmak amacıyla en acil bir şekilde eylemde bulunulması gereken alanlarla ilgili dile getirmiştir. Bu alanlar arasında okullarda Türkçe dışında anadil öğretimi, Türkçe dışında dillerde yayın imkanı, dernek kurma özgürlüğü, ve din eğitimi sayılabilir.
55. Bu endişeler Türkiye'nin güney doğusunda uzun zamandır süren silahlı çatışmanın oluşturduğu arka plana göre değerlendirilmelidir¹⁹. Bu bağlamda Türk yetkilileri geçmişte genellikle etnik-kültürel kimliğin ifade edilmesini engelleme eğiliminde olmuşlardır. Bununla ilgili olarak ECRI, birinci raporunda, böyle bir yaklaşımın vatandaşlıklarına bağlı olan ve vatandaş olarak toplumlarına katkıda bulunmak isteyen, ama aynı zamanda da kamu önünde kendi dillerini kullanmak, gelenek ve cemaatlerine olan bağlılıklarını ifade etmek isteyen etnik grup mensuplarının aleyhine olacağı endişesini dile getirmişti. Fakat ECRI'nin birinci raporunun hazırlanmasından bu yana bu çatışmayla ilgili durum çok değişmiş, ve gerginlikler azalmıştır.
56. ECRI gerginliğin azalmış olduğu bu yeni bağlamın, Türkiye'de kültürel ve dilsel çoğulculuğa yönelik daha açık bir yaklaşım için ideal bir bağlam olduğuna inanmaktadır, bu şekilde Türk toplumunu oluşturan bütün gurupların yararına olmak üzere kültürel ve etnik kimliklerin hem özel planda hem de şiddet kullanılmaksızın kamu önünde ifade edilmesi için yeni imkanlar oluşacaktır. ECRI, yukarıda belirtilen alanları, çoğulculuğu teşvik etmek garanti altına almak amacıyla öncelikli eylem alanları olarak görmektedir. ECRI, Türk kamuoyunda bu konularda bir müzakerenin sürdüğünü kaydetmiştir. ECRI, Türk yetkililerinin de bu müzakereyi, ve mümkün olduğunca çok sayıda ilgili kurum ve kuruluşun katılabilmesini teşvik etmesi gerektiğine inanmaktadır.

¹⁹ Bkz. yukarıda, Türkiye'nin güney doğusundaki çatışmanın etkileri

KAYNAKÇA

Bu kaynakça, Türkiye'deki durum incelenirken kullanılmış olan başlıca yayınların listesidir: bu raporun hazırlanması sırasında ECRI'nin kullanmış olduğu bütün bilgi kaynaklarının eksiksiz bir listesi değildir.

1. CRI (99) 52: Report on Turkey, European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, November 1999
2. CRI (96) 43: ECRI general policy recommendation n°1: Combating racism, xenophobia, antisemitism and intolerance, European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, October 1996
3. CRI (97) 36: ECRI general policy recommendation n°2: Specialised bodies to combat racism, xenophobia, antisemitism and intolerance at national level, European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, June 1997
4. CRI (98) 29: ECRI general policy recommendation n° 3: Combating racism and intolerance against Roma/Gypsies, European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, March 1998
5. CRI (98) 30: ECRI general policy recommendation n°4: National surveys on the experience and perception of discrimination and racism from the point of view of potential victims, European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, March 1998
6. CRI (2000) 21: ECRI general policy recommendation n° 5: Combating intolerance and discrimination against Muslims, European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, April 2000
7. CRI (98) 80 : Legal measures to combat racism and intolerance in the member States of the Council of Europe, ECRI, Strasbourg, 1998
8. Law on the establishment of radio and television enterprises and their broadcast (Law N° 3984 of 20 April 1994)
9. "The Turkish Educational System", Ministry of Education, General Directorate of Foreign Relations, Ankara, 1999
10. "Turkish Legal System and the Protection of Human Rights", SAM Papers No. 3/99 Ministry of Foreign Affairs, Center for Strategic Research, Ankara, April 1999
11. Human Rights Education Programme of Turkey 1998-2007, National Committee on the Decade for Human Rights Education, Ankara, July 1999
12. CDMG (97) 17 rev. : « Recent developments in policies relating to migration and migrants », European Committee on Migration, Council of Europe, January 1998
13. CDMG (99) 7 final : « Recent developments in policies relating to migration and migrants », European Committee on Migration, Council of Europe, 1999
14. "Honouring of obligations and commitments by Turkey", Parliamentary Assembly, Council of Europe, Doc. 8300, 15 January 1999
15. European Court of Human Rights, Case of Jabari v. Turkey (Application N° 40035/98), 11 July 2000
16. Written submissions to the OSCE 1999 Review Conference
17. Interim Report of the Special Rapporteur of the Commission on Human Rights on the elimination of all forms of intolerance and of discrimination based on religion or belief, Addendum 1, Situation in Turkey, United Nations, August 2000

18. US Department of State "1999 Country Reports on Human Rights Practices: Turkey", February 2000
19. US Department of State Annual Report on International Religious Freedom for 1999 : Turkey, Washington, September 1999
20. Amnesty International, Annual Report 1999
21. "Turkey : Refoulement of non-European refugees – a protection crisis", Amnesty International, EUR 44/31/97, September 1997
22. International Helsinki Federation, Annual Report 1999
23. International Helsinki Federation, Annual Report 2000
24. Human Rights Watch, World Report 2000
25. "Violation of Free Expression in Turkey", Human Rights Watch, 1999
26. "Field Report from Turkey to the research Co-ordinator", Roma Rights, Spring 1997
27. "Copenhagen Political Criteria and Turkey (Legislative Screening)", Human Rights Association, October 2000
28. "Extremism in Europe" coordinated by Jean-Yves Camus – CERA 1998 – Turkey, by Rifat N. Bali

